

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА
БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2015 року)

Суми
Сумський державний університет
2015

ЩОДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Уткіна М. С.

Юридичний факультет, Сумський державний університет

Янішевська К. Д.

викладач кафедри СМП, Сумський державний університет

Із здобуттям Україною незалежності та вибором демократичного напрямку розвитку, питання стосовно поширення процесу інклюзивного навчання постало більш гостро. Розвиток та вдосконалення освіти для дітей із фізичними та / або психічними обмеженими можливостями є значним кроком до забезпечення повної реалізації прав таких дітей на якісну освіту та є одним із найважливіших завдань державної політики у галузі освіти. Визнання Україною Конвенції ООН «Про права дитини» та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилює увагу до проблем дітей, котрі мають ті чи інші відхилення у розвитку, зумовило необхідність розробки цілеспрямованих дій держави для створення умов їх входження до системи сучасних суспільних відносин. В свою чергу, розвиток інклюзивної освіти в Україні пояснюється тим, що кількість осіб, які потребують спеціалізованого (спеціального) навчання із кожним роком зростає.

Якщо казати про визначення поняття «інклюзивна освіта», то вперше дана дефініція знайшла своє відображення у Саламанській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері навчання осіб з особливими потребами 1994 р. [1].

А. Колупаєва визначає інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та право навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу [2, с. 306]. Таким чином, має бути виключена будь-яка дискримінація дітей із обмеженими можливостями, особливими потребами та має бути однакове ставлення до всіх, без винятку, дітей.

Вітчизняне законодавство щодо осіб із обмеженими можливостями змінювалося і продовжує змінюватися із позитивною динамікою, зважаючи на необхідність інтеграції дітей із певними освітніми потребами до суспільства, зокрема – освітня середовища. Так, правові положення з приводу освіти осіб із обмеженими можливостями знайшли відображення у наступних нормативно-правових актах: Конвенції ООН про права дитини; Конвенції про захист і заохочення прав і гідності інвалідів; Конвенції про права інвалідів; Конституції України; Законах України «Про освіту»; «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»; «Про реабілітацію інвалідів в Україні»; «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту» та інших.

Необхідно відмітити, що визначення даного терміну в офіційних документах не набуло поширення. Лише близьке за змістом поняття «інтегроване навчання» використовується у Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Так, у ній зазначається, що рання соціальна реабілітація дітей-інвалідів – це система реабілітаційних та корекційно-відновлювальних заходів, які застосовуються для дітей-інвалідів раннього віку з метою зменшення або подолання фізичних та інтелектуальних вад, набуття знань, умінь та навичок, які б дали змогу дитині-інваліду інтегруватись у дитячі колективи і не перебувати в інтернатних установах або навчатись вдома [3].

На сьогодні у законодавчих актах України немає офіційно визначеної термінології для характеристики учнів та студентів із особливими потребами. В основних нормативно-правових актах використовуються такі дефініції як «діти, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку», або ж «особи, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатись у звичайних навчальних закладах». У Наказі Міністерства освіти і науки «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб із інвалідністю», використано одразу декілька термінів – «діти з особливими освітніми потребами», «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «молодь із інвалідністю», «діти із тяжкими порушеннями розвитку», але вони зосереджують свою увагу на характеристиці особи – на вадах здоров'я, в той час як у міжнародних нормативно-правових актах панує тенденція розвитку соціальної моделі створення всіх можливостей для реалізації здібностей і можливостей таких дітей [4]. Виходячи із цього, ми можемо зробити висновок, що у вітчизняному законодавстві не існує певного системного підходу до визначення усталених єдиних дефініцій, що безпосередньо викликає ряд різноманітних питань.

Із прийняттям Конституції України було визначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Загалом, треба наголосити на тому, що в Основному законі було задекларовано демократичні та гуманістичні положення, які безпосередньо відповідали вимогам міжнародних угод, принципів і домовленостей та забезпечили захист прав усіх верств населення без винятку. Так, відповідно до ст. 53, кожен має право на освіту, а держава, в свою чергу, забезпечує рівність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти. Ст. 46 гарантує громадянам право на соціальний захист [5]. Аналізуючи норми Конституції України, доходимо висновку, що у ній не передбачено будь-яких винятків, обмежень або ж подвійних тлумачень щодо права на освіту, здобуття освіти дітьми із особливими можливостями та потребами або ж обмеженими можливостями.

Загалом, право на здобуття освіти громадянами України набуло законодавчого закріплення із прийняттям Закону України «Про освіту», у якому, відповідно до ст. 3, громадяни мають право на безкоштовну освіту і усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин. Тобто, діти із обмеженими можливостями не можуть бути обмежені відповідно до вищезазначеного нормативного акту у своєму праві на отримання безкоштовної освіти. В свою чергу, у ст. 37 даного Закону визначено, що для осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися у масових навчальних закладах, створюються спеціальні загальноосвітні заклади [6]. Дана норма є в певній мірі дискримінуючим положенням стосовно таких дітей, оскільки, як було зазначено вище, кожен має право на освіту, доступність і безоплатність. Отже, Закон України «Про освіту» регламентує засади з приводу належного функціонування освітянської сфери України і є певним позитивним та прогресивним кроком щодо виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів, які були ратифіковані Україною, хоча і потребує врегулювання невідповідностей і суперечностей, також існує нагальна необхідність визначення терміну «інклюзивна освіта» задля пришвидшення впровадження такої

освітньої системи в Україні.

Наступним нормативним актом є Закон «Про загальну середню освіту, у якому також зазначене положення з приводу доступності та безоплатності здобуття повної середньої освіти. Ст. 29 регламентує, що батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати навчальні заклади та форми навчання, а п. 3 даної статті, в свою чергу, зазначає, що у разі, якщо батьки або особи, які замінюють, всупереч висновку відповідної психолого-медико-педагогічної консультації відмовляються направляти дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи, навчання проводиться за індивідуальною формою [7]. Виходячи із цього, спостерігаємо певну колізію: державою підтримується направлення дітей до спеціальних шкіл-інтернатів, і в той же час існує можливість їх навчання за місцем проживання. В свою чергу, питання стосовно навчання дітей із особливими потребами у загальноосвітніх школах навіть не згадується.

Закон України «Про охорону дитинства» у ст. 26 визначає, що дискримінація дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку забороняється. Держава сприяє створенню дітям-інвалідам та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку. А ст. 27 наголошує на тому, що для дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку, які не можуть навчатися в загальних навчальних закладах, створюються спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати), загальноосвітні санаторні школи (школи-інтернати), будинки-інтернати для дітей-інвалідів, дошкільні та інші заклади, в яких вони утримуються за рахунок держави. Таким чином, певною мірою дані положення заперечують рівність прав дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до освіти. На нашу думку, дані норма є дискримінуючою стосовно дітей-інвалідів, оскільки вони мають такі ж права, як і усі інші, - вони є рівними у своїх правах, тим паче, що у попередній статті визначено, що будь-яка дискримінація є неприпустимою [8].

У 2014 р. Верховна Рада України прийняла новий Закон України «Про вищу освіту». Даний нормативно-правовий акт вперше на законодавчому рівні визначив поняття «особа з особливими освітніми потребами». Так, відповідно до п. 18 ст. 1 цього Закону, особа з особливими освітніми потребами – особа з інвалідністю, яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти. Аналізуючи положення цього Закону, необхідно відмітити, що в ньому закріплено створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури вищого навчального закладу з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я. Таким чином, було закріплено право таких осіб на рівний доступ до якісної вищої освіти. Відповідно до п. 9 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про вищу освіту», формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом належної державної підтримки підготовки фахівців з числа осіб з особливими освітніми потребами на основі створення для них вільного доступу до освітнього процесу та забезпечення спеціального навчально-реабілітаційного супроводу [9].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що Україна активно долучається до впровадження інклюзивної освіти, відповідаючи головним вимогам міжнародних нормативних актів, але вітчизняна нормативно-правова база потребує вдосконалення. Це пояснюється, перш за все, наявністю колізій норм права. По-

друге, у різних законодавчих актах можна прослідкувати різні тлумачення окремих дефініцій або ж взагалі їх відсутність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про принципи, політику та практичну діяльність у сфері навчання осіб з особливими потребами [Електронний ресурс] : Саламанська декларація від 10 червня 1994 р. – Режим доступу : http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html
2. Колупаєва А.А. Основи освіти : навч.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко, І.О. Білозерська – К. : А.С.К., 2012. – 308 с.
3. Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2010 р. № 1545. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1545-2000-%D0%BF>
4. Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства освіти і науки України від 02. 12. 2005 р. № 691. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_9o/pg_izwdow.htm
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – ст.141.
6. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
7. Про загальну середню освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 13 травня 1999 р. № 651-ХІV. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
8. Про охорону дитинства [Електронний ресурс] : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-ІІІ. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
9. Про вищу освіту : [Електронний ресурс] : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556 - VII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>